Ali Reşad - İsmail Hakkı

BİSMARCK

Husûsî ve Siyasî Hayatı

***

Osmanlıcasından yeni harflere çeviren:
Hüseyin Öztürk
*

Eklerle, dilini bugüne uyarlayıp yayına hazırlayan:
Erol Kılınç

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1296
KÜLTÜR SERİSİ: 752

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI
16267

ISBN 978-605-155-668-0

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde,
kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz;
hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez,
çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12
İnternet: www.otuken.com.tr
E-posta: otuken@otuken.com.tr

Editör: Göktürk Ömer Çakır
Kapak Resmi: Franz von Lenbach (1836 - 1904) tarafından Bismarck'ın
75. yaşgünü onuruna 1890'da yapılmıştır (Viyana, Kunsthistorisches Museum).
Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz
Dizgi-Tertip: Ötüken
Kapak Baskısı: Yeditepe Ofset
Baskı: GD Ofset Matbaacılık A.Ş.
Atatürk Bulvarı Deposite İş Merkezi, A5 Blok, 4. Kat, No:47
İkitelli OSB – Başakşehir – İstanbul
Sertifika Numarası: 32211 Tel: (0212) 671 91 00
İstanbul- 2018

BİSMARCK YAZAR BİYOGRAFİLERİ

Ali Reşad: 1877 yılında Lofça (Bulgaristan)'da doğmuştur. Rüştiye eğitimini takiben İstanbul İdadisi'ni ve Mekteb-i Mülkiye'yi bitirerek çeşitli okullarda tarih öğretmenliği ve müdürlük yapmış, Maarif-i Umumiye Nezareti müsteşarlığına kadar yükselmiştir. 1928'de Darülfünûn Kurun-ı Vustâ (Ortaçağ) Kürsüsü'ne serbest müderris olarak atanan Ali Reşad Bey, 9 Nisan 1929'da vefat etmiştir. Çeşitli gazetelerde tarih yazıları da yazan Ali Reşad Bey, tarih alanında tercüme ve telif pek çok esere adını koymuş velut bir kalem sahibiydi. Yayınevimizden Eduard Philippe Engelhardt'tan çevirdiği *Türkiye ve Tanzîmat -Devlet-i Osmaniye'nin Târih-i Islahatı 1826'dan 1882'ye* (2017) başlıklı tercümesi ile *Mufassal Musavver Fransa İhtilal-i Kebiri Tarihi* (*Mufassal Musavver Büyük Fransa İhtilali Tarihi* başlığıyla, 2018) adlı telifi neşredilmiştir.

İsmail Hakkı: 1876 doğumlu İsmail Hakkı Bey, Kuzey Irak'ta Süleymaniye şehrinin kurucusu Baban aşiretine mensuptur. Çeşitli valilik görevlerinde bulunan Mustafa Zihni Paşa'nın oğludur. 1876 tarihinde dünyaya gelen İsmail Hakkı, Mekteb-i Sultanî'den Abdülhamid muhalifliği sebebiyle kovulunca Hukuk Mektebi'ne devam ederek buradan diploma almıştır (1902). 1908 seçimlerinde İttihad ve Terakki'nin Bağdat mebusu olarak Meclis-i Mebusân'da yerini almıştır. İbrahim Hakkı Paşa Kabinesi'nde kısa bir süre Maarif Vekilliği de yapan İsmail Hakkı Bey, bir sonraki dönem Divaniye mebusu olmuştur. Siyasette ılımlı görüşlere sahip olmuş, eğitim ve ordunun siyasetten arındırılmasını savunmuştur. Mülkiye ve Mühendis Mekteplerinde öğretmenlik de yapan İsmail Hakkı Bey, 26 Aralık 1913 tarihinde ders sırasında geçirdiği kalp krizi sonucunda vefat etmiştir.

Bismarck
Hayat-ı Husûsî ve Siyasîsi

Muharrirleri:
İsmail Hakkı - Ali Reşad

*

Maarif Nezâret-i Celîlelesinin fî 10 Cemâziyelâhir sene:
316 ve fî 14 Teşrinievvel sene 314 tarih ve
565 numrolu ruhsatnamesiyle tab' olunmuştur.

*

Matbaa-i Âmire

*

Dersaâdet
1316

*

Mühür
(Darü't-Tıbaati'l-Âmire-1316)

İÇİNDEKİLER

Sunuş 15
Mukaddime 17

BİRİNCİ KISIM
BİSMARCK'IN ÖZEL HAYATI

1- Otto de Bismarck'ın ataları – Gümüş kadeh – Schönhausen Şatosu – Balayı – Fransızlar'ın istilası – Bir heykelin yara alması – Bismarck'ın mektebe girişi – Göttingen Darülfünunu'nda Bismarck – Darülfünun müdürüyle bir tartışma – Bismarck'ın çizmeleri – Bismarck Almanya birliği için giriştiği bir bahsi kaybeder – Düellolar – Bismarck'ın İena'dan atılması – İlk memuriyet. (25-35)

2- Mahkeme kâtibi – Dışarı! – Konukseverlik dersi – Askerlik hizmeti – Bismarck'ın cankurtaran madalyası alması – Yüzücülükteki ustalığı – Garip bir tilki avı – Aşk ve alâka – Acele eden nişanlı – Matmazel Johanna de Puttkamer ile evlenmesi – Landtag Meclisi'ne azâ tayin olunması – Frankfurt'ta – Olağanüstü memuriyet – Diplomasi seyahati – Petersburg sefâreti – Prens Bariyanski'nin bir sözü – Bismarck'ın hastalığı – Bir mektup – Paris sefâreti. (36-47)

3- Bismarck'ın Paris sefâreti – III. Napolyon ile Guizot'un sözü – Albüm üzerindeki hatıralar – Bismarck'ın Berlin'e daveti – Sadowa – Mahmuz darbesi – Bismarck politikasının galebesi – III. Napolyon'un Prusya aleyhine ilan-ı harbi – Bismarck muharebede – Uykusuz kalmasının esbâbı – Başvekilin muavinleri – Başvekil ile erkân-ı harbiye hey'eti arasında ihtilâf – Almanya generalleri – Sedan'ın teslimi – Yaralı bir nefer ile şakalaşma ve Bismarck'ın mağlubiyeti (48-61)

4- Versailles'da – Mideye düşkünlük üzerine sohbetler – Bismarck'ın müstehziyâne sözleri – Avrupa politikasının merkezi – Bismarck gecelik entarisiyle – Bir Fransız subayının günlüğü – Yine sofra başında – Sigara hakkında bir nazariye – Bismarck ve Garibaldi – Başvekilin nişanları – Prusyalıların Versailles'dan gidişleri – Madam Jese'nin tavukları – Bir saatin hikâyesi. (62-71)

5- Bismarck'ın emlâkı – Friedrichsruh - Çocukluk arkadaşı – Edebiyat hakkında Bismarck'ın düşünceleri ve sevdiği romanlar – Bismarck hitâbet kürsüsünde – Fesâhat ve İçkiler – 1875'te Bismarck – Âile arasında - Husûsî bir mektup – Bismarck'ın 70. Doğum yıldönümü – Schönhausen Şatosu ve Fransız topları – Hediyeler – Birinci Wilhelm'in vefâtı – Reichstag hitâbet

kürsüsünde Bismarck'ın ağlaması – İstifa – Prens Bismarck'ın vefâtı. (72-82)

6 - Sachsenwald ormanında bir ihtiyâr – Profesör Schachinger– Tedâvi usûlü – Bismarck'ın hânesi – Borsa oyunları – Siyasî entrikalar – Birinci Tıras, İkinci Tıras, Rebeka – Kantar ve dinamometre – Yatak odası – Bismarck'ın fabrikası – Varzin Şatosu – Bismarck'ın hayvandan düşmesi – Gizli bir merdiven – Ziyaretçiler – Bismarck'ın son demleri – Vefâtı – Vasiyeti. (83-98)

İKİNCİ KISIM
BİSMARCK'IN SİYÂSİ HAYATI

1- 1847'den evvel Bismarck – Vilâyet Meclisi – Berlin'e azâ muavinliği ile gitmesi – Bu sırada Bismarck'ın tutumu – Frankfurt İttihad Meclisi – Landtag – Almanya birliği – Schleswig Holstein meselesinin ilk defa olarak ortaya çıkışı – Prusya'nın müdahalesi – Bismarck'ın harp hakkındaki fikri – Birleşme hakkındaki fikri – Kral'ın Almanya tacını reddi – Landtag'ın bozulması – Kral'ın tereddütlü politikası – Üç Kral Muahedesi – Erfurt Meclisi – Avusturya'nın tehdit ve müdahalesi – Prusya'nın teslimiyeti – Olmütz Mukavelenâmesi – Bismarck'ın bu durumlara tesiri. (99-108)

2 - Bismarck Frankfurt'ta – Avusturya'ya her münasebette husûmet göstermek – Manteuffel ile yazışmalarının şekli – Prusya'nın umûmî politikasına tesiri – Zollverein münâsebetiyle Avusturya ile rekabet – Kırım Muharebesi'nde Prusya'nın mevkii – Bismarck'ın bu konudaki fikri – Paris Kongresi – Yeniden Schleswig-Holstein – Bismarck'ın Paris sergisini ziyareti – Prens Wilhelm ile münasebeti – Prens'e takdim eylediği lâyiha – Lâyihanın ehemmiyet derecesi – İtalya Muharebesi ve Bismarck – Bismarck'ın Petersburg sefâreti – Rusya'ya karşı takip ettiği yol – Paris sefâreti – Napolyon ve Bismarck. (109-115)

3- 1861'de Almanya'nın kamuoyu – Königsberg nutku – Kral Wilhelm'in huyu ve meşrebi – Bismarck Hâriciye Nazırı ve daha sonra Başbakan – Askerî lâyihaları münâkaşaları – Landtag'ın üç sene süren dağıtılması – Kuvvet hakka tekaddüm eder! – Bismarck kamuoyundan ne sûretle istifâde eder – Bismarck'ın birleşme tutumu – Kral'a nüfûz ve tesiri – Avusturya'nın politikası – Beust– Üç kuvvet – Dükalıklar meselesi – Menşei – Sebepleri – Dük d'Augustenburg – Avusturya ile ittifak – Müştereken hücum – Danimarka'nın mağlubiyeti – Müşterek idare – Gastein Mukavelenâmesi. (116-126)

4- Prusya ve Avusturya'nın her ikisi de harp istiyor. – Silahlanma – Alman hükûmetleri – Düvel-i Muazzama'nın [Büyük Devletlerin] tutumu – Fransa ve Bismarck – Bismarck ve İtalya ittifakı – Gastein'in dağılması– Diyet Meclisi'nin kaldırılması – Muharebe – Sadowa – Fransa'nın arabuluculuğu – Müzâkereler sırasında Bismarck –Muvaffakıyeti – Nikolsburg ve Prag – Prusya büyüyor –Kuzeyliler Konfederasyonu – Bismarck ile Napolyon arasında entrikalar – Belçika hakkında gizli anlaşma – Benedetti'nin safderûnluğu, Napolyon'un hiddeti. (127-138)

5- Bismarck'ın harp meydanından dönüşü – Alkışlanması – Landtag'ın açılışı – Fikir farklılıkları – Kılıcın kazandığını kalem kaybeder mi? – Bismarck'ın fetih hakkı – Reichstag'ın seçim kanunları – Frankfurt'un âkıbeti – İttihad [hakkında] bazı değerlendirmeler – Kuzey Kadrosu Nizamnâmesi – Bismarck'ın bundaki mahâreti – Bundersrat ve Reichstag – Bismarck ne sûretle ihtilâftan istifâde ediyor? – Reichstag'ın açılması – Bismarck'ın mühim bir nutku – Lehistan ve Schleswig – Askerlik kanunu ve müddeti. (139-151)

6- Bismarck ve Vilport – Fransa hakkında birkaç söz – İmparatorluğun tutumu – Bismarck'ın bundan faydalanış şekli – Lüksemburg meselesi – Bunun esası – Fransa ve Hollanda arasında müzâkereler – Almanya'da telaş -Bennigsen – Bismarck'ın Lüksemburg meselesinde tutumu – Nutku – Bismarck'ın muharebeye lüzûm görmemesi – Bunun sebepleri – Müzâkereler yoluyla meselenin halli – Napolyon Lüksemburg'un zaptından ferâgat eder – Prusya'nın Lüksemburg'dan askerini geri çekmesi – Fransa'nın siyasî mağlubiyeti – Bütün Almanya Bismarck'a sarılıyor – Avusturya ve Prusya münâsebetleri – İttifak teklifi – Beust ve Bismarck – Bismarck ve Danimarka – Bismarck ve Rusya. (152-161)

7- Zollverein, birleşmeye olan hizmeti – Tarihi – Avusturya ve Zollverein – Bismarck ve Zollverein – Eski Zollverein'in mahzurları – Yeni teşkilât – Zülbunderschrat – Mentâne hâdisesi ve Bismarck – 225 Taler – Reichstag'ın 1868 senesi toplantı dönemi – 1869 senesi toplantısı – Bismarck'ın bir hud'ası, Reichstag'ı iğfal edemiyor – Reichstag'ın 1870 toplantı dönemi – Bad'ın ilhak işi hakkında ihtilâf – Mösyö Lasker – Bismarck'ın Bad meselesindeki fikri – Bir müverrihin mütâlaaları – Saint Gothard ve Bismarck – Emile Ollivier. (162-168)

8- Muharebenin maddî ve manevi sebepleri – 1870 en münâsip zamandı. – Fransa ve III. Napolyon politikası – Prens de Hohenzollern'in adaylığı – Dük de Gramont'un resmî ifâdeleri – Tehditkâr yazışmalar – Prens'in

adaylıktan ferâgati – Ems olayı – Bismarck'ın umûmî yazışmaları – Fransa'da bunun tesiri – Eugeni.- Nüfûzu – Benim harbim – Mareşal Leboeuf, Emilie Ollivier – Thiers'in himaye edici sözleri – Gördüğü tahkirât – İttifak hülyası – Avrupa'nın siyasî ahvâli – İlan-ı harb, Bismarck'ın Berlin'e dönüşü – Meclis'lerin açılması – Bismarck mesûliyeti Fransa'ya atıyor – Times'de ifşâât. (169-180)

9- Harp meydanlarında Bismarck – Bismarck'ın Reims şehrinden gönderdiği bir nota – Diğer bir nota daha – Ferriere mülâkatı – Versailles'a varış– Kesin birleşme için teşebbüsler – Bavyera'nın başlangıçta çekinmesi – Versailles'da müzâkereler – İttihad müzâkereleri ve bunların genel meclislerde kabulü – Prusya Kralı ve İmparatorluk – Bu konudaki teşebbüsler – II. Louis'nin İmparatorluk tâcını Wilhelm'e arz etmesi – Versailles'da taç giyme töreni – Bismarck merâmına eriyor – Bu esnâda muharebenin ahvâli – Mütâreke – Barış protokolü için müzâkereler – Anlaşma – Berlin'e dönüş – Kesin anlaşma ve prenslik pâyesi – Alsace-Lorraine'in tarihçesi – Bazı mütâlalar – Bismarck'ın bu konudaki düşünceleri – Alsace-Lorraine'in idâresi. (181-191)

10- Papa IX. Pius – Günahsızlık/Kusursuzluk – Ortaçağa dönüş – Almanya'daki Katolikler – Muharebenin sonunu bekleyiş – Kulturkampf – Çekişmelerin başlangıcı – Bir nutuk – Ortacılar Fırkası – Windthorst – Papalık makamıyla münasebetlerin kesilmesi – Biz Canossa'ya gitmeyiz! – Cizvitlerin atılması – Mayıs kanunları – Çekişmelerin son dereceye erişmesi – Uyuşma lüzûmu – XIII. Leon –İmparator I. Wilhelm ve bazı manevî haller– XIII. Leon'un tebriknâmesi – Papa'nın hakem seçilmesi – Bismarck'ın Papa'dan nişan alması – Mayıs kanunlarının ta'dili – Askerî lâyihanın bu sayede kabulü. (192-200)

11- Bazı değerlendirmeler – Makam hırsı Bismarck'a galebe edemedi – Muharebeden sonra muhâfazakârlık – Dâhilî politika ve bazı vergiler koyma teşebbüsü – Almanya'da fırkalar – Merkez Fırkası – Muhâfazakârlar – Bismarck'ın Prusya Başbakanlığından istifâsı – Nasyonal Liberal – Progresist – Reichstag'ın iki defa dağıtılması – Bismarck'ın memuriyetleri – 1874, 1881 ve 1887 senelerinde askerî lâyiha çekişmeleri. (201-206)

12- Dış siyaset işleri – Statükoyu muhâfazaya karar – Rusya'nın harbden istifâdesi – Avusturya'ya temâyül – Üç İmparator İttifakı, ziyaret teâtisi – D'Arnim– İhtilâf sebebi– Fransa ile bir harb zuhûru korkusu – Hakîkaten fikri var mıydı? – 1876-77 olayları – Rusya ve Avusturya arasında arabuluculuk politikası – Bismarck'ın hatası – Namuslu simsar – Rusya'nın

Tehdit edici hareketleri ve Gorçakof ile soğukluk zuhûru – Üçlü İttifak için temâyül – Avusturya ve Rusya ittifaklarından hangisi faydalıdır? – Umûmî ahvâli tasvir eden mufassal bir mektup – Gastein'de ittifak müzakereleri – Bismarck'ın Viyana'ya seyahati – Fransa ile güzel kaynaşma – II. Aleksandr'ın vefâtı – Yeniden Üç İmparator İttifakı söylentileri – Müstemlekeler politikası – Karolin meselesi –İspanya ile ihtilâf – 1885-86 olayları – Fransa ile yine ihtilâf – Alsace-Lorraine'in idâre şekli – Şiddetli ve etkili tedbirler – İmparator Wilhelm'in vefâtı. (207-224)

13- İmparator Wilhelm ile Bismarck'ın samimiyet derecesi – İmparator Friedrich'in sağlığının bozuk olması – Onun Bismarck ile olan münâsebetleri – Bismarck'ın ümidi genç Wilhelm'dedir. – Friedrich'in vefâtı – İmparator II. Wilhelm – Bismarck'ın Rusya'ya karşı taassupkârca tutumu – Gorçakof ve Bismarck – Hâricî ve dâhilî politika – İngiltere'ye uyma – Ameleden dolayı İmparator ile Başbakan arasında fikir ayrılığı – Bismarck'ın hasımları – İhtilafın artması – İmparator'un Caprivi ile mülâkatı – Bismarck'ın Windthorst ile görüşmesi – İmparator Bismarck'ı hânesinde ziyaret ve istifâ vermesini teklif eder. – Bismarck'da tereddüt, nihayet istifâsını sunması – İstifanâmenin sûreti – Kral beni tekrar görecektir! – Gazeteciler ve Bismarck – Viyana'ya zelilâne bir seyahat – Bismarck'ın hastalığı – Prens de Hohenlohe – Sekseninci yıldönümü – Fransa-Rusya ittifakı – Bismarck'ın meşhur ifşaatları, tesirleri – Bismarck'ın vefâtı. (225-245)

Hâtime [Sonuç] 246
Ekleme 257
Bismarck'ın meşhur sözleri 269

Sunuş

Ali Reşad Bey'in İsmail Hakkı Bey ile müştereken hazırlamış olduğu *Bismarck, Hayat-ı Hususî ve Siyasîsi* adlı kitabını da okurlara kazandırıyoruz. Bismarck, malumdur ki, 19. yy'ın ikinci yarısında, Avrupa'nın ortasında 30 civarındaki Alman prensliklerini tek bir bayrak altında toplamayı başararak, büyük bir siyasî kudret oluşturmuş, böylelikle dünya dengelerini bozmuş olan Alman İmparatorluğu'nun "Demir Şansölye"sidir. Kitap ilk olarak hicrî 1316/1898'de İstanbul'da basılmış. Biz, 4 yıl sonra, 1320'deki ikinci basımını esas aldık. Hüseyin Öztürk'ün Osmanlı yazısından yeni harflere yayınevimiz için büyük bir itina ile aktarmış olduğu kıymetli çalışmasından faydalandık. Dilini, bugünkü yazı dilimize uyarladık. Kullanımdan düşmüş olan kelime, terkip ve ibareleri, dilimizin bugün kazandığı zengin imkânları kullanarak, kitabın manâ ve mefhumuna hiçbir zarar vermeksizin, rahat okunur anlaşılır bir metin halinde yayına hazırladık. Bazı yabancı kelime ve isimlerin orijinal imlalarına erişemediğimiz için, onları Osmanlıcasındaki okunuşları gibi bıraktıksa da, ekserisini günümüzün yazılış usûlüne uyarak orijinal imlalarıyla vermeye dikkat ettik. Bazı yayınlarımızda yaptığımız gibi, köşeli parantezler içinde açıklama yaparak yayınlamayı, kitabın bir belgesel niteliği taşımadığı, genel kültür kitabı mahiyetinde olduğu düşüncesiyle, tercih etmedik; rahat okunup anlaşılsın yeter diye düşündük.

Kitabın orijinalinde birkaç Bismarck resmi vardı; bunların basılması iyi netice vermeyecekti. Biz de kitabı değişik ortamlardan bulduğumuz resim ve karikatürlerle ve bir de harita ile daha ilgi çekici hale koyduk.

Hatta Ali Reşad Bey'in, Bismarck'ın politikalarının Osmanlı İmparatorluğu'nu ilgilendiren yönlerine yeterince yer vermemiş olduğunu gördüğümüz için, kitabın Hâtime'sinden önce, bir "Ekleme" yaptık; bunu da 1925 yılında yayınlanmış olan Mahmud Muhtar Paşa'nın çok değerli eseri *Maziye Bir Nazar* kitabının ilgili bölümlerinden pasajlar almak suretiyle yerine getirdik. Böylece, bu kitabı okuyanlar, Bismarck'ın Almanya, Avrupa, Osmanlı ve genel olarak tarih karşısındaki yerini, konumunu layıkıyla anlayacaktır sanıyoruz. Hatta, Almanya'yı askerî bir siyasî kudret olarak büyütme yolunda her imkânı sonuna kadar kullanan siyaset kurdunun, âdeta Hitler'in yarım asır önceki hazırlayıcısı olduğunu da sezeceklerini söylemekte bir mahzur görmüyoruz.

İmparatorları parmağında oynatan ve rakiplerini merhametsizce ezip geçmekte hiçbir beis görmeyen Demir Şansölye, siyasetle ilgisi olan herkes için icraat ve prensipleriyle bilinmesi, tanınması, ibret alınması gereken bir fenomendir. Onun Mareşal Von Moltke ve Savaş Bakanı Mareşal Von Roon gibi askerî dehâ ve hizmetlerinden faydalandığı kişilerle ortaya çıkardığı siyasî kudret, yine onun bozduğu siyasî denge sebebiyle, ölümünden bir müddet sonra, devletleri kolayca Balkanlara ve Kuzey Afrika'ya yönlendirmiştir. Böylece önce İtalya-Osmanlı savaşı, ardından Balkan Savaşları ve bunun ardından da Birinci Dünya Savaşına yol açacak olan muazzam olaylarla cihanı bir savaş alanına çevirmekte baş ve ilk etken, o olmuştur…

Velhasıl, ibretlik bir siyaset "dehâ"*sının hayatını biraz öğrenmekte fayda vardır düşüncesiyle, Bismarck'ı mütalaalarınıza sunuyoruz.

Erol Kılınç

* Siyasî Dehâ, siyasette oyunbazlık, hilebazlık, düzenbazlık, menfaat ve güç hesabını iyi yapmak, rakiplerini aldatmak, onların ilgilerini başka yönlere çevirmek... Bütün bu entrikaları en iyi becerenlere verilen bir sıfat ise, öyle denebilir.

Mukaddime

Ünlülerden birinin hal tercümesini yazacak olan muharririn, bu görevde kusur etmemek ve kendilerine yöneltilecek manevî mes'uliyetten azade bulunmak için birçok hasletleri şahsında toplamış olması gerekir. Evvelemirde bîtaraf bulunmak, yani tanıtılacak kişinin aleyhinde veya lehinde önceden kararlaştırılmış, hükmü verilmiş bir fikrin sahibi olmamak; ikinci olarak tam bir ciddiyet sahibi olmak lazımdır. Bu tertip üzere yazılacak bir eser, gâyet mükemmel bir ayna gibi, biyografisi yazılacak kişinin maddî ve manevî şeklini noktası noktasına aksettirmelidir.

Fakat her şeyden evvel muharrir, tanıtımını üzerine aldığı zatın manevî ve gizli yönlerini deşelemeye, kalbinin anahtarını okuyuculara teslim etmeye çalışmalı, ahlakını muntazam bir şekil haline dönüştürüp öylece nazarlarda canlandırmalı, gizlilik perdesi altında kalan bütün emellerini, fikir ve niyetlerini –âdeta röntgen ışınıyla aydınlatarak- açıklık alanına çıkarmalıdır. Sözün kısası muharrir, kendisini bir ressam farz edecek olursa, etten ve kemikten oluşmuş, giysilerle örtülmüş, çağdaşlarının hem nefretini hem muhabbetini çekmiş ve resmini yaptırmak üzere karşısına çıkmış olan zatın – bütün maddî ârıza ve özelliklerini unutarak- yalnız manevî yönlerinin gözler önünde tecelli etmesi, bu konuda yazılacak eserin âdeta zihnî bir muamele gibi okuyucuyu yalnız bir neticeye, bir hal şekline doğru sevk etmesi gereklidir.

Hal tercümesi yazılacak zat kim olursa olsun bu nitelikler lazımsa da Bismarck gibi siyaset âleminde otuz sene kadar büyük nüfuz icrâ eden, milyonlardan mürekkep bir milletin mutluluğunu hazırlayıp ikmal ederek muhabbet ve şükranını, ve yine milyonlardan oluşan başka bir milleti zebun eyleyerek nefret ve düşmanlığını çeken, taraftarlarınca insanlığın en yüksek noktasına yüceltilen, hasımları tarafından insaniyet dairesinin dışına itilmiş olan… kısacası hakkında yüzbinlerce muhtelif, birbirine zıt fikir ve görüşler ileri sürülerek tarafsızca bir netice çıkarmak, haddin ötesinde müşkül bulunan bir zat için bu niteliklerin yazarda var-olması en lüzumlu bir derecede kalır.

Bu gibi nitelikleri tamamıyla nefsinde bir araya getirmek her müellifin kârı olmadığı muhakkak ise de, uzun müddet Avrupa'yı yalnız bir işaretine baktıran Bismarck gibi siyasî bir dâhinin umûmî ve kendine has hallerinin Osmanlı okuyucularınca meçhul kalması, ondokuzuncu asır tarihinin cisimleşmiş timsali, hakikî makesi [yansısı] olan böyle bedîî [orijinal] bir tasvirin, mâzinin karanlıklarına, unutulmuşluğun ebedî yokluğuna atılması da uygun olamayacağından, noksanımıza bakmayarak elimizden geldiği kadar bu büyük zâtı, kalemimizle tasvire gayret etmeyi tasarladık. Bismarck'ı Osmanlı okuyucularına tanıtmak gibi müşkül bir vazife, açıklandığı gibi ağır bir mes'uliyeti davet ediyor olsa bile, buna olan zaruret ve ihtiyaç bu mes'uliyet ile kıyaslanınca, birincisinin ikincisine galip geleceği ve bu suretle bize düşen böyle ağır bir yükün mümkün mertebe hafifleyeceği düşüncesi, en azından anlaşılmış olur.

Bismarck herkes gibi bir insan olduğundan tabiatıyla noksandan ârî olduğunu iddia etmek kimsenin hatırına gelmez. Bu cihet düşünülürse gerek siyasî hayatında ve gerek husûsî hayatında görülmüş olan birbirine zıt fiillerin, mübalağakârca hareketlerin, şiddetli muamelelerin sebepleri anlaşılmış olur. Fakat ciddiyet ile şakayı, hiddet ile soğukkanlılığı, felaket ile zevki, kısacası iki zıt durumu bir yere toplamaya çalışmak Bismarck'ın tıynetinde saklı bir tabiat, bir temel haslettir. Serbestçe laf döndürmeyi, içindeki amacı açıktan açığa söylemeyi kendine âdet edinmiş ve bu suretle sözlerinin ciddiyet ve inanılırlığına herkesi ikna edebilmiş olduğu halde, hakikat yolundan saptığı defalarca görülmüştür. Bismarck'ın siyasî konularda fevkalade âlicenap olduğu iddia edilemez. Siyasî hasımlarını merhametsiz bir şekilde ezmiştir. Maksat ve neticeye ulaşmak için kullandığı vâsıtalar tümüyle meşru değildir. Lakin netice göz önüne getirilir, 50 milyonluk bir milletin oluşturduğu, bu milletin durumunun mutluluğunu, kuvvet ve satvetini sağladığı düşünülürse, bu vâsıtaları kullanmakta ne dereceye kadar mazur olduğu belirlenmiş olur. Kurduğu azametli ve metin yapı kendisine her yönden hak vermez mi?

Bismarck haddizatında fena adam değildi. Husûsî hayatında saadetine gölge düşüren bir hareket görülmüyor. Zevcesini, evladını, hemşiresini samimi, pek bir muhabbetle seviyor. Âile arasındaki hayatı bir intizam, bir âhenk bütünlüğü içerisinde geçiyor. Kimsenin kalbini kırmıyor. Sonra yine aynı adam siyasî işlerin anaforuna atıldı

mı dehşetli bir ateş parçası kesiliyor. Ne kadar engeller, zahmetli işler varsa acımasız bir surette kırıp döküyor. Her türlü mukavemetleri ezerek, bütün emel ve maksatları bir merkeze toplayarak cümlesini demirden elleriyle idare ediyor. Hükûmet dizginlerini kudretli eline alarak devletini iki konakta hedef edindiği menzile erdiriyor.

Kısacası Bismarck'ın âilesi arasında geçirdiği hayat ile siyasî hayatı mukayese edilirse büyük bir karşıtlık ve tezat müşâhede olunur. O halde siyasî konulardaki şiddeti -Fransızların iddia ettikleri gibi- haddizatında fena bir adam olduğundan mı ileri geliyor? Öyle ise âile saadetine ne demeli?.. Yukarıda da söylediğimiz gibi, bunu, tabiatında saklı olan tezada hamletmek [yormak] lâzım gelir. Fikrimizi daha ziyâde teşrih edelim [açalım]: Bismarck'ın hususiyet nokta-i nazarından hayatında gürültüden, şiddetten eser görülmez. Çünkü bir âileyi mesut etmek için, o yolda hareket etmek lâzımdır. Orada [*insana*] böyle bir vazife düşer. Âileyi mutluluk hedefine götürmek ancak bununla mümkün olur. Fakat bu kanunu husûsîlikten çıkarıp umûmîliğe tatbik etmek, bir milleti esas istenilen şey olan saadete yönlendirmek için aynı hareket doğrultusunu takibe çalışmak mümkün olamaz. Bunun içindir ki Bismarck hanesinden çıkar çıkmaz başka bir adam kesiliyor; hitabet mevkiinde bulundu mu ulvî maksadına mâni olmak isteyen hasımlarına karşı zehir saçan bir lisan kullanıyor. Bunun içindir ki vicdanının sesini dinlemeyerek memleketini mutlu olacağı bir devre ulaştırmak için her türlü vâsıtayı meşru görüyor, âdeta herkes için vicdanî rahatını feda ediyor. Zaten siyaset âleminde bundan başka türlü bir meslek [tutum, yol] muvaffakiyete eriştiremez.

Şu izahattan görülür ki Fransızlar Bismarck'ın bu tutumunu küçültmek için yaptıkları saldırılarda pek haksızdırlar. Herkesin menfaati için kendi manevî varlığını bile unutan bir zâtın, asıl böyle bir hareketi büyük görülmelidir. Gerçi bu hareket Pastör'ün keşfi gibi bütün insaniyet âlemine faydalı olamaz. Zaten siyasî ricâlden böyle bir hareket beklemek abestir. Beşerî hareketleri, bakış açılarının farklılıklarına göre muhakeme etmelidir. Bu nokta-i nazardan muhakeme edilirse Bismarck asrımızın en büyük adamıdır.

Bismarck'ın huy bakımından şiddet sahiplerinden olduğunu yukarıda söylemiştik. Gerek diplomat ve gerek hatip olmak haysiyetiyle Bismarck bu şiddeti her vakit ortaya koymuştur. Bismarck'ın

nâtıka-perdâzlığı [nutukçuluğu] öyle göz kamaştıracak, dinleyenleri susturacak ve hayran edecek yüksek bir mertebede değilse de, sözlerinden ekseriya tehdit ve korkutma kokusu alındığından, birkaç kelime ile karşısındakini saf dışı ettiği çok defa görülmüştür. Bismarck'ın tehdit âleti dâima Fransa tecavüzü, Fransa tehlikesi olmuştur.

Bismarck tabiatıyla bir edip kadar yazı yazamazdı. Lakin gerek siyasî ve gerek husûsî yazışmalarında az kelime ile çok şeyler anlatır, mutadı olan şiddeti açığa vurur, hasımlarına kuvvetli tarizlerde bulunurdu. Frankfurt'ta iken zevcesine gönderdiği şu mektup tabiat ve ahlakını pek güzel tasvir eder:

> *Hâricî büyük zorluklar çıkmadıkça -Almanya'yı oluşturan devletlerin temsilcileri olan bizler ise ne bu zorlukları doğuracak ve ne de bundan kurtulabilecek iktidara malikiz- bir, iki veya beş seneye değin ne kadar iş görebileceğimizi tamamen biliyorum. Eğer diğer arkadaşlarım bir gün akıllarını başlarına alarak ciddi davranmaya karar verirlerse ben bu kadar senede bile görülemeyecek olan bu işleri yirmi dört saat içinde yapmayı taahhüt ederim. Fakat ne yapayım? İtiraf ederim ki herkese bulaşmış olan bu miskinlik bana da sirayet ediyor. Bana evdeki hizmetkârı, aşçıyı yollayın; fakat temiz yıkansınlar, giyinsinler, taransınlar. Garanti ederim ki buradaki diplomatlar kadar ve belki de daha ziyâde mahâret gösterebilirler. Sonu gelmez müteselsil kelimeler içinde hiçbir maksat beyan etmemek, hiçbir söz söylememek sanatını hayrete şâyân bir surette öğreniyorum. Gazetelerin siyasî bendlerinden daha büyük, birçok sayfalardan oluşmuş, açık, vâzıh, anlam kesinliği olan ibarelerle Manteuffel'e (o vakitki Prusya Başvekili) bir sürü mektuplar yazıyorum. Eğer Manteuffel bu mektupları okuduktan sonra içindekileri bana söyleyebilirse mektuplarımı benden iyi anlamış olduğuna hükmederek aşk olsun derim… Hiçbir kimse, hatta diplomasinin düşmanı olan halkın en ileri gelenleri bile bu diplomatlık mesleğinin ne kadar kof, ne büyük şarlatanlık olduğunu tamamen anlayamaz.*

Bismarck'ın tabiatını yukarıda teşrih [analiz] ettikten sonra kendisinin yandaşlarının tutumunu bu suretle batırdığına artık şaşılmaz. Bismarck birbirine zıt fikirler ileri sürmekten hoşlandığı

gibi nükteli konuşmaktan, istihza etmekten de lezzet alırdı. Husûsî hayatında bununla ilgili birçok fıkralara tesâdüf edilecektir.

Bismarck -kitabımızın husûsî hayatı kısmında görüleceği gibi- atadan dededen Prusya kraliyet hanedanına güzel hizmetler etmiş bir âilenin mahsûlü bulunduğundan atalarının izine uygun olarak, zamanındaki kralların en sâdık, en itaatkâr bendelerinden idi. Bu sadakat ve doğrultusu sayesindedir ki yüksek makamlara geçerek birçok büyük başarılara mazhar olmuştur. Bismarck Cenâb-ı Hakka, diyanete inanırdı. Fakat inancı da kendisine mahsus bir tarzdaydı. Ne suretle inanmış olduğunu kendisi şöyle şerh ve izâh ediyor:

> *Cenâb-ı Hakk'a, âhirete itikat etmeksizin nasıl yaşanabileceğini bir türlü anlayamıyorum. Eğer dindar bir Hıristiyan olmasaydım bir dakika bile görevimin başında kalmaya razı olmazdım. Cenâb-ı Hakk'a itaat, mabuduma [taptığım varlığa] kalbimi bağlamış olmasam hiç şüphe yok bu fâni dünyanın büyük tantanasıyla uğraşmazdım. Hâlim vaktim yerindedir. Oldukça mümtaz mevkiler işgal ediyorum. Eğer Cenâb-ı Hakk'a karşı bir vazife ile mükellef olduğumu hissetmesem neden kendimi sıkıntıya sokayım da durmaksızın çalışayım; neden çeşit çeşit endişeye, meraka, bühtana [karalanmaya] hedef olayım? Alman milletinin azamet ve saadetine ezelî iradesi sâdır olmuş [çıkmış] olan Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücud'un meşiyyetini [irade ve tutumunu] tasdik etmesem siyâset yollarına asla girmez veya hiç olmazsa hemen şimdi bu tutumdan feragat ederdim. İlham ve ilâhî takdir olmasa vazife ile mütehalli [hallenmiş, bütünleşmiş] olabilir miydim? Rütbe ve nişanlar benim için bir zevk teşkil edemez. Âhirete kat'iyyen inanıyorum. İşte bunun içindir ki kral taraftarıyım. On seneden beri tasvire gelmez itirazlara direnişim sırf sökülüp atılması kabil olmayan samimî inancımın semeresidir. Benden inancımı alınız, o vakit memleketsiz kalırım. Hıristiyan olmasam, kurduğum bina dinin mucizevî esası üzerine kurulu olmasa bugün gördüğünüz Başvekil asla meydana gelmezdi. Bana bu inançlar ile kişiliğini süslemiş bir halef bulunuz, derhal işten el çekerim. O vakit bu mesuliyetin ağır yükünden kurtulduğumdan dolayı ne kadar mesut olurdum. Kır âlemine perestiş ederim. Dağlar, ormanlar, tabiatın güzellikleri beni kendimden geçirir. Beni Cenâb-ı Hak'tan ayırınız hemen yarın pılıyı pırtıyı toplayıp Varzin'de ziraat etmek üzere buradan ayrılırım.*

Bismarck *"Dünyada hiçbir işe ciddi bir nazarla bakmamalıdır."* kaidesini koyduğu gibi hemen dâima Schopenhauer'in meşhur olan *"Ne kimseyi sevmek ne de kimseye buğz ve adâvette bulunmak hayatın bir yarısını; sükût edip hiçbir şeye inanmamak, diğer yarısını teşkil eder."* nazariyesine uyar gibi görünmüştür. İşte bundan dolayıdır ki siyasî hayatında dâima bir tezat, bir renklilik müşâhede olunur. Onun hal tercümesini yazan bazı kişiler olağanüstü bir fikrî tutarlığa mâlik olduğunu, övgü makamında ifade ederler. Fakat Bismarck'ın hayatını daha yakından tetkik edenlere Avrupa siyasetinde ne kadar farklılıklar, değişiklikler gösterdiğini ve kendini dâima Avrupa'nın önemli siyasî işlerini idare ediyor gibi göstermeye çalıştığını, hakikatte ise fiil ve hareketlerini mâhirâne bir surette maskeleyerek zamanın ahvâline uyarladığını ve umûmî politikayı takip eylediğini anlarlar. Bir tâcir veya bir sanatkâr nazarı, sâbit bir noktaya dikilmiş olabilir. Lakin Bismarck gibi milyonlarca adamın mutluluğunu sağlamakla görevli olanlar zamana bağlı dönüşüm ve devrim niteliğindeki değişimleri nazar-ı dikkate almaksızın hiçbir harekette bulunamazlar. Bismarck vaktiyle Almanya İmparatorluğu tâcının Prusya Kralı'na takdimi aleyhinde şiddetle laf döndürmüşken, daha sonraları bu tâcı bizzat efendisinin [Prusya Kralı'nın] başına koyan kendisi oldu. Bununla beraber bu gibi siyasî ricâlin maksatsız olarak hareket ettikleri iddia edilemez. Bu gibi kişiler dâima aslî bir maksat gözetirler. Ancak kullandıkları araçları dâima değiştirmeye mecbur bulunurlar.

Bismarck bir dâhî miydi? Bunun cevabını bırakalım da kendisi versin:

> *"Ben öyle hilkaten büyük yaratılmış dâhîlerin var olduğuna inanmam. En meşhur siyasî ricâl ya bir tesâdüf sayesinde veyahut kendilerinin bile keşif ve tahmin edemedikleri bir takım umûmî halleri neticesinde bu şöhreti kazanabilmişlerdir."*

Hakikatte dahi Bismarck sırf bir tesâdüf veya daha doğrusu izzet-i nefsine güç gelen bir halden dolayı siyasî işler âlemine dâhil olmuştur:

1839 senesinde Aix-la-Chapelle beldesinde mülkiye memuruydu. Bir gün âmirlerinden biri bekleme salonunda kendisini birçok zaman beklettikten sonra kabul ettiği için Bismarck içeriye girer girmez gâyet ağır bir tavırla:

- Bir iş için görüşmeye gelmiştim… Lakin düşündüm taşındım nihayet istifamı takdim ediyorum, demiş ve hakikaten bu komedilik olaydan sonra devlet memurluğundan tamamıyla yüz çevirmiştir.

Bismarck'ın ahlak ve tabiatına dair bu mukaddimede husûsî bir fikir vermeye çalıştık. Fakat gerek siyaset âleminde çevirdiği dolapları ve gerek özel hayatını nasıl sürdürdüğünü iyice anlamak için kitabımızı başlıca iki kısma ayırdık: Birincisine "Bismarck'ın Özel Hayatı", ikincisine "Bismarck'ın Siyasî Hayatı" namlarını verdik. Bir de sonuç şeklinde vefatından sonra meydana gelen halleri ortaya döktük. Birinci kısım hal tercümesi sâhibinin manevî durumlarını tetkik yolunda yazılmış birçok faydalı bilgileri, latif fıkraları içine alır. İkinci kısım ise âdeta Prusya ve Almanya'nın kırk senelik bir tarihçesidir. Avrupa'nın son asır tarihinin müşahhas timsali demek olan bir zât hakkındaki bilgileri bu küçük eserde toplayarak hiçbir halini kaçırmamak pek müşküldür. Bununla beraber özet olarak elden geldiği kadar izahat vermeye çalıştık. Böyle geniş kapsamlı bir vazifeyi bu küçük cilde sığdırmanın özür bildirecek derecede olduğunu takdir buyuranlar, bu bâbdaki eksiklerimizi elbette mazur görerek affedici nazarlarıyla örterler. Zaten biz de bu affı umarak böyle nâzik bir işe karışmaya cüret ediyoruz.